

Kenan Čemo

Ibn 'Arebijeva kosmologija – uvodna razmatranja

UDK 113/119
141 Ibn Arabi

Sažetak

Bilo kakav govor o duhovnoj antropologiji unutar sufijskoga učenja gotovo je nemoguć bez razumijevanja duhovne i metafizičke kosmologije, kao svojevrsnog arhetipa Savršenoga čovjeka na Zemlji. Ibn 'Arebijeva (u. 1240) kosmologija, slobodni smo kazati, može se uzeti kao jedna od najrazuđenijih i najpotpunijih. Ovdje donosimo uvodna razmatranja njegove kosmologije, iz koje se dalje razvijaju i sva ostala u analitičkome smislu. Riječ je o razvijanju Predaje o Skrivenoj riznici i Dahu Svemilosnoga, kao uzroku sveg stvaranja i temelja za iscrtavanje u sufizmu poznatih pet prisutnosti ili pet ḥaḥrata.

Ključne riječi: 'Amā' (Prvotni oblak), ḥaḥrat (prisutnost), ḥayāl (imaginacija).

1. Uvod

Kako to sufijski učitelji vole kazati, kosmos u svojoj sveukupnosti nije drugo negoli Veliki čovjek (*Insān Kabīr*), a ljudsko biće u njemu Mali čovjek (*Insān Ṣagīr*). Zato je govor o duhovnoj antropologiji ujedno i govor o takovrsnoj kosmologiji, i obratno.

Gotovo svaki od klasičnih sufijskih velikana imao je vlastitu terminologiju i pristup razviđanju kosmoloških pitanja. Međutim, za nas je ovdje posebno interesantna kosmologija Muhjuddina Ibn 'Arabija, k.s., i njegovo stupnjevanje kosmičkih svjetova, jer slobodno možemo reći da se svi potonji napisi o ovim pitanjima unutar sufizma, u konačnici, vraćaju u sustavno odmišljenu hijerarhizaciju Ibn 'Arabija, pronalazeći u njegovu djelu kvasac za vlastito razumijevanje univerzalne i duhovne kosmologije.

Ovdje ćemo pokušati dati temeljne obavijesti o meta / kosmičkim stupnjevima bitka, podno razine čiste božanske Biti, kojih je prema Ibn 'Arabiju, u analitičkome smislu dvadeset i osam. Ali, prije nego se mogne govoriti o duhovnim ritmovima tih dvadeset i osam stupnjeva, više nego nužno je progovoriti o tom ključnom prijelazu između *Ḥaqqa* (Allaha) i *ḥalqa* (sveg stvorenog), prijelazu podno kojeg se razliva bujica manifestacija u kojem se očituje hijerarhizacija od dvadeset i osam meta / kosmičkih razina, o kojima govorimo u drugome tekstu.

2. "Bijah Skrivenom riznicom..."

Osnov za takovrsno interpretativno pregručice, kojim se razbistrava, razumijevanje stvaralačkog možemo tražiti u dvije predaje. U prvoj od njih Allah, dž.š., kaže:

كنت كنزاً مخفياً لم أعرف فأحببت أن أعرف
فخلقت الخلق

¹ Riječ je o kudsij hadisu. Bilježi ga Al-'Aḡalūnī, *Kašfu-l-ḥafā'*, Bejrut, 1351. H., redni broj 2016. Inače, prema tesavvuškoj tradiciji, ovaj kudsij hadis veže se uz Davuda, a.s., koji se obratio Allahu, dž.š., sa željom da sazna o stvaranju svijeta.

² Hadis bilježi Ahmed ibn Henbel u svom *Musnedu* (poglavlje o hadisima Medinlija), te Ibn Madždže u svojoj zbirci hadisa.

³ S tim u vezi Ibn 'Arabī veli: عن الجود صدر الوجود – "Iz *ḡūda*

"Bijah Skrivenom Riznicom, nepoznat, pa zaželjev / zavoljev da budem spoznat, te stvorih svijet."¹

U drugoj predaji stoji kako je jedan od ashaba po imenu Razīn upitao Allahova Poslanika, s.a.v.s.:

أين كان ربنا قبل أن يخلق الخلق

"Gdje je bio naš Gospodar prije nego što je stvorio svijet?"

Na to je hazreti Muhammed, s.a.v.s., odgovorio:

كان في عماء ما فوقه هواء وما تحته هواء

"Bio je u *Oblaku*, iznad i ispod kojeg nije bilo zraka."²

Obje ove predaje su bile predmet prilježnih komentara u muslimanskom ezoterizmu.

Iz prve od njih lučimo samu srž stvaralačkog čina. Skrivena Riznica kojom se Allah opisuje nije drugo doli metafora za čistu božansku Bit, neoglašenog *Ḥaqqa* u svojoj apsolutnosti. To je Skrivena Riznica uzvišena (*munazzah*) od svakog opisa, konkretizacije, oslovljavanja i bilo kakva suda. To je *ḥadrat Skrivenosti svih skrivenosti* (*Gaybu-l-ḡuyūb*). Ali, kako nas ovaj kudsij hadis obavještava, svevišnji Allah zavolje da bude spoznat izlivanjem Svojih velikodušja / dobrohotnosti³ na svijet znanjem o Sebi. Posljedica tog *ḥubba* (preegzistentne ljubavi) jest Dah / Uzdah Svemilosnog (*نفس الرحمن*)⁴, snagom kojeg poteškoše izlivi božanskih samo / očitovanja. *Svemilosnim Uzdahom* Allah bijaše utrnuo (*naffasa 'an*) čežnju Imena za svojim učincima / djelovanjima (*ātār*) koji još nisu postojali. *Svemilosni Uzdah* bijaše rezultat tuge (*karb*) koja prebivaše u Njemu i kojom je on rasprši.⁵ Drugim riječima, Božija Imena prije stvaranja svijeta, još nerazlučiva jedna od drugih, bijahu u stanju božanskog stisnuća (*al-karb al-ilābī*), tražeći svoja kreacijska upotpunjenja, sve dok ih Božiji Dah nije oslobodio (*tanaffasa*) razvijanjem svakog opsega njihova djelovanja.⁶

(Božije nedugovano velikodušje, dobrohotnost) je proistekao *wuḡūd* (bitak)", (*Al-Futūḥāt*, Bejrut, Dāru ihya'ī-t-turāṭīl-'arabī, 1418 / 1998. sv. 2, str. 175). O *ḡūdu* više vidjeti u: *At-Taḡalliyātu-l-ilābīyya*, Bejrut, Dārul-kutubi-l-'ilmiyya, 2002, str. 84-85.

⁴ Ibn 'Arabī, *Al-Futūḥāt* ..., str. 306.

⁵ Vidi Qaṣṣari – Aštīyānī, *Šarḥu Fuṣūsi-l-ḥikam*, Teheran, 1375, str. 887-888.

Time je otpočelo izlivanje / isijavanje (الفيض) iz *Apsolutne Skrivenosti* rijekama *najsvetijega izliva / emanacije* (الفيض الأقدس) koji nije drugo doli sam *Svemilosni Dah* (*an-Nafas ar-Rahmāni*) kao izraz za *ljubljeno raskrivanje unutar Biti* (التجلي الحبي الذاتي).⁷

Ove činjenice uvode nas u raskrivanje sadržaja druge od spomenutih predaja. Jednom riječju, *Svemilosni Dah* je izvor prefinjenog zdanja oslovljenog kao *Āmā'* (*Prvotni Oblak*), ili, prema drugoj predaji istog hadisa, *Yāqūta Baydā'* (Bijeli Hijacint / Safir).⁸ Nerijetko se taj *Prvotni Oblak*, kao prevlaka između *Haqqa* i *halqa* (Njegovih stvorenja), poistovjećuje sa samim Dahom *Svemilosnog*.⁹ Kroz njega, to jest formu *Āmā'a*, očitovao se cjelokupni bitak (*šadarat*). Rekli bismo da je on u odnosu na kosmos ono što je Adem u odnosu na čovječanstvo. Učiniš ga prijemčivim za forme svih bića (*al-kā'ināt*) Uzvišeni Allah je u njemu razotkrio forme sveg stvorenja.¹⁰ Negacijom bilo kakva zraka (*hawā'*) u hadisu hoće se kazati, s jedne strane, da taj *Oblak* ne slični nikakvu ovosvjetskom oblaku, ti jest njega ništa ne kontrolira osim sami Bog, a s druge strane, da on ne trpi bilo kakve hirove (*ahwā'*). U odnosu na Allaha kao svojstvo (*wasf*) *Haqqa* on jeste bespočelan, odvijeka (*qadīm*), to jest božansko *svojstvo* (*wasf ilāhī*), no u odnosu na stvorenje kao svojstvo svijeta on jeste vremenit (*muḥdaḡ*). Suštinski, jedino je *Āmā'* temeljna *Supstancija* (الجوهر الثابت), dok je čitav svijet puka akcencija (*عرض زائل*).¹¹ Zato temeljni atribut tog *Prvotnog Oblaka* ne može biti drugo doli *al-aḥadiyya* (jedincata Jednost, kvalitativno metafizičko jedinstvo). Drugim

riječima, *Āmā'* u punini odražava Božiju jedincatu Jedinost (فصار العماء مقابلاً للأحادية).¹²

Ovakva uloga *Āmā'a* pribavila mu je naslove poput:

- *al-Barzahul-a'lā* (*Najuzvišenija Međa / Prevlaka*), tj. *Prevlaka* između *Neodređenosti* (*al-Lā Ta'ayyun*) kao *Skrivenosti svih skrivenosti* i *prvotnog bivanja* (*at-ta'yyaun al-awwal*),¹³
- *Ḥaḡiqatul-ḥaḡ'iq* (*Zbilja svih zbilja*),
- *al-Ḥaḡiqatul-kulliyya* (*Univerzalna Zbilja*),¹⁴
- *Ġawharul-ālam* (*Supstancija svijeta*),¹⁵
- *al-Ḥayālul-muḡlaq* (*apsolutna / neograničena Imaginacija*),¹⁶
- *al-ḥadratul-ḡāmi'a wal-martaba aš-šāmila* (*objedinjujuća prisutnost i obuhvatni stupanj*),¹⁷
- *al-Ġismul-ḥaḡiqī al-āmm at-ṭabi'i* (*zbiljsko, opće, prirodno Tijelo*),¹⁸

te jedan posebice značajan naslov koji je Ibn 'Arebi vjerovatno preuzeo od 'Abdus-Salāma ibn Barraḡāna iz Sevilje (u. 536. / 1141.), a ovaj potonji spomenutu kovanicu izveo iz 38. i 39. ajeta sure *Ad-Duḡān* i 85. ajeta sure *Al-Hiḡr*. Riječ je o naslovu *Al-Ḥaḡqu-l-maḡlūq bih* (*Istiniti stvoren po Onstvu*).¹⁹

Međutim, kod govora o *Āmā'u* i njegovu oslovljavanju, iščitavanjem primarnih vrela, javljaju se dvije naizgled nerješive kontradiktornosti. Riječ je o preplitanju pojmova *Āmā'*, *Habā'* (*Materia Prima*) i *Priroda* (*at-Ṭabi'a*). Naime, glede *Habā'a*, Ibn 'Arebi mu dodjeljuje četvrtu razinu unutar gradacije bitka, to jest razmatra ga kao nešto različito od *Āmā'a*.²⁰ Međutim, govor o *Habā'u* i njegovoj ulozi nerijetko je identičan govoru o *Āmā'u*, uključujući i takozvana sekundarna oslovljavanja, poput, naprimjer, naslova

⁶ Usp. Titus Burckhardt, *Mystical astrology according to Ibn Arabi*, England, 1989, str. 38.

⁷ Usp. Qaysari, *Šarḡu Fūṣūṣ ...*, str. 336.

⁸ Al-Ġili, *Al-Insānu-l-Kāmil*, Bayrūt, 1997, str. 228.

⁹ Vidi Ibn 'Arabī, *Al-Futūḡāt ...*, sv. 2, str. 389, sv. 3, str. 429; 'Abdullāh al-Būsnawī, *Marātibu-l-wuḡūd*, Būrsa, 1996, str. 7; Ibn 'Arabī, *Daḡā'iru-l-a'lāq*, Ġāmi'a Almanyā, 1995, str. 67.

¹⁰ Usp. Layla Shamash, "The Cosmology ...", *Journal of the Muḡyiddin ibn Arabi Society*, Oxford, U.K., volume XXVIII, 2000, str. 20; *Al-Futūḡāt ...*, sv. 2, str. 63, 306, sv. 3, str. 407.

¹¹ Ibn 'Arabī, *Al-Futūḡāt ...*, sv. 3, str. 429.

¹² Usp. Al-Būsnawī, *Marātibu-l-wuḡūd*, str. 7-9, 16, 18; tak. *Al-Insānu-l-Kāmil*, str. 55, 57.

¹³ William Chitick, *The Sufi Path of Knowledge*, New York, 1989, str. 125; usp. tak. *Marātibu-l-wuḡūd*, str. 9, 11, 12, 16.

¹⁴ Usp. Al-Ġili, *Al-Insānu-l-Kāmil*, str. 55; Ibnu-l-'Arabī, *Inšā'-d-darwā'ir*, Kairo, 1997, str. 15; *The Sufi Path of Knowledge*, str. 125.

¹⁵ Ibn 'Arabī, *Al-Futūḡāt ...*, sv. 2, str. 309; *Daḡā'iru-l-a'lāq*, str. 67.

¹⁶ Ibidem, sv. 2, str. 305-306.

¹⁷ Ibidem, sv. 2, str. 306.

¹⁸ Ibidem, sv. 3, str. 407.

¹⁹ Vidjeti: *ibidem*, sv. 2, str. 307; tak. *The Sufi Path of Knowledge*, str. 133. Važno je istaći da Al-Ġili, kao i sam Ibn 'Arebi, na jednom mjestu u svom *Al-Futūḡātu*, spomenuti naziv pripisuje i *Prvom Umu* kao prvostvorenom u krilu *Āmā'a*. (Usp. *Al-Futūḡāt ...*, sv. 3, str. 430; *Al-Insānu-l-Kāmil*, str. 152-157).

²⁰ Vidi Ibn 'Arabī, *Al-Futūḡāt ...*, sv. 1, str. 172, 367, sv. 2, str. 389, 661, 662. i dalje.

²¹ Usp. Ibnu-l-'Arabī, *Inšā'u ...*, str. 17, 21, 22; tak. Al-Ġili, *Al-Insānu-l-Kāmil*, str. 55, 228; tak. *Al-Futūḡāt ...*, sv. 1, str. 168, 169, sv. 2, str. 63, 147; tak. *The Sufi Path of Knowledge*, str. 135.

Zbilja svih zbilja itd.²¹ Bilo kako bilo, sam Ibn 'Arebi veli kako pitanje o *Oblaku*, i uprkos svemu, ostaje izuzetno maglovito (مسألة خفية جداً)²², dok nam Aš-Ša'rānī kazuje da se odgovor na pitanje šta je to *Amā'* može dati samo usmenim putem.²³

Ista konfuzija javlja se i s pojmom *Prirode* koju Ibn 'Arebi, k.s., načelno smješta na treću razinu, to jest podno stupnja *Univerzalne Duše*.²⁴ Ali, kao i kod *Habā'a*, govor o određenjima *Prirode* često dobrobrano sukladira govoru o *Amā'u* i *Habā'u*, tako da se i sam *Amā'* ponekad oslovljava *Prirodom*.²⁵ Aštiyānī, savremeni šijski kritičar i komentator Ibn 'Arabijeva djela, jednostavno stavlja znak jednakosti između *Svemilosnog Daba*, *Prirode* i *Habā'a*, dok se razlika svodi samo na oslovljavanje (بالإعتبار). Tako on, između ostalog, veli da ovaj zamišljeni djelatni *bitak* (الوجود العقلي الفعلي), s obzirom na isijavanje *Haqqa* koji pušta *Dah* (*al-mutanaffis*) nije drugo doli sami *Dah*, dok je kao počelo akcije (*mabda'ul-fi'l*), s obzirom na njegovo uvođenje u egzistenciju konkretnih bitaka, *Univerzalna Priroda* koju 'Ali ibn Abi Talib, r.a., oslovljava pojmom *Habā'*.²⁶

Izgleda da se najprihvatljivije rješenje krije upravo u Ibn 'Arabijevu djelu koji na jednom mjestu u svom *Al-Futūhātu* veli da je *Priroda* treće razine *kī* *Najuzvišenije Prirode* (بنيت الطبيعة العظمى)²⁷ koja nije drugo doli *Prvotni Oblak*, to jest *najveća Majka* (الأم العالمة الكبرى).²⁸ Time *Priroda* smještena podno *Univerzalne Duše* biva svojevršnim odsjajem *Najuzvišenije Prirode*. U konačnici, reklo bi se da metakosmičke razine sve do stupnja *Prijestolja*, ili čak do same sfere zodijaka koja označava diskontinuitet formalnog i neformalnog, nose u sebi pečat misterioznosti.

3. Mistična mora i spiritualni planinski vrhunci kod Ibn 'Arabijeva komentatora Al-Ġilija

U ovim razmatranjima o kosmološkim pitanjima teško je zaobići posvema zanimljivu hijerarhizaciju *bitka / Bitka*, koja se unekoliko

razlikuje od one koju smo upravo upoznali. Njezinom iznimno važnom strukturom zadužio nas je čuveni sufija, znalac Ibn 'Arabijevе škole, 'Abdul-Karīm al-Ġilī u svom djelu *Al-Insānūl-Kāmil*. Riječ je o samo dvije stranice zgusnutog teksta iskazanog u formi najdubljih simbolizama. Oni nam raskrivaju duhovni hod Savršenog čovjeka ka graničjima čiste božanske Biti. Hijerarhizacija je predstavljena mističnim okeanima i spiritualnim planinskim vrhuncima *Qāfa* i *Crne Planine*. Njome se iscertava istinska metageografska mapa *Bitka / bitka*.

Čitamo kako na početku te ljestvice leži plavo, *slano more* koje slijedi dunjaluk. Al-Ġilijev govor o njemu uvijen je u mnoštvo simboličkih izričaja, no, izgleda da ono nije drugo doli paradigma za ovaj naš vidljivi svijet, svijet *Nāsūta*.²⁹ Iza njega prostire se takozvano *Crveno more* koje s onu stranu zapljuskuje planinu *Qāf*. O njemu Al-Ġilī kazuje sljedeće:

“Kad je riječ o *Crvenom moru*, mirisa posebna mošusa, ono je poznato i kao *Uzvišeni okean* valova gorostasnih. Na njegovim obalama vidio sam ljude vjernike / mu'mine. Njihov jedini ibadet, na koji su predodređeni, jest približavanje (*taqrīb*) stvorenja *Haqqu*. Ko se s njima druži i sohbetima prisustvuje, sukladno njima Allaha spozna je i Njemu se približava. Lica njihova su poput Sunca rodenog i munje blještave kojima osvjetljava zametenim u pustarama put i onima u morskim tminama zalutalim. Kad oni zažele na put tim *morem* krenuti mreže svoje za kitove razapnu, pa kad ih uhvate, uzjašu ih, jer plovila *mora* ovoga su samo kitovi njegovi... Ali, čim ih uzjašu, od žestine prijatna mirisa toga *mora* oni svijest izgube ne dolazeći sebi i osjetilima svojim, i to sve dok *morem* tim plove. Kitovi ih tako do druge obale prenesu i na neko od njezinih mjesta izbace. Čim dotaknu tlo, svijest njihova se povrati, a oni postaju svjesni novog postignuća radujući se čudesima kojima broja nema. Najmanje što se za njih može reći jest da to oko vidjelo nije i uho čulo nije i ljudsko srce pojmi nikad nije...”³⁰

²² Ibn 'Arabī, *Al-Futūhāt ...*, sv. 4, str. 400.

²³ Aš-Ša'rānī, *Al-Yarwāqit wal-gawābir*, Bejrut, 1998, str. 138.

²⁴ Vidi Ibn 'Arabī, *Al-Futūhāt ...*, sv. 1, str. 367, sv. 2, str. 389, 661, 662; sv. 3, str. 289.

²⁵ Usp. W. Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, str. 125, 139; tak. Šarhu *Fuṣūṣi-l-hikam*, str. 877.

²⁶ Usp. Qayṣarī, *Šarhu Fuṣūṣ ...*, str. 878.

²⁷ Usp. Ibn 'Arabī, *Al-Futūhāt ...*, sv. 3, str. 407.

²⁸ W. Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, str. 139.

²⁹ Vidjeti: Al-Ġilī, *Al-Insānu-l-Kāmil*, str. 246-251.

³⁰ Ibidem, str. 251.

Pretpostaviti je da *Crveno more* predstavlja samo jednu od oznaka za kraljevstvo *Imaginacije* (*al-Ḥayāl*) koje povezuje svijet osjetilnog sa svijetom božanskih zahvata (*ḥaḍratul-afāl*). Inače, crvena boja u sufizmu i posebno Ibn 'Arabije-
vu rječniku simbolizira spoznaju. Otud i naslov *Purpurni anđeo* za meleka Objave Džibrila, a.s.

Od obale na koju su pristali naši putnici uzdiže se mistična planina *Qāf*.³¹ Iza nje je takozvano *Zeleno more* koje s onu stranu zapljuskuje *Crnu planinu*. Voda mu je gorka poput smrtonosnog otrova. Ko samo jednu kap tog mora popije u isti čas potpuno iščezava. Za njega nam Gili kazuje sljedeće:

“Glede *Zelenog mora*, ono je okusa gorka, mjesto propasti i utonuća. Kod znalaca o Allahu opisuje se najboljim atributima, i kod *‘arifa* najboljim svojstvima. U njemu nema riba / kitova, a ko njime pokuša ploviti smrt mora doživjeti. Na njegovoj obali vidio sam smiren i siguran grad. To je grad do kojeg su stigli *Hidr* i *Musa*, grad na koji ukazuje ajet: *...Zamolīše stanovnike njegove da ih nahrane, ali oni odbiše da ih ugoste... (Al-Kahf, 77)*. Odbiše ih ugostiti jer su njih dvojica nosila na sebi odjeću sirotinjsku, a jesti u spomenutom gradu mogu samo kraljevi i prinčevi. Stanovnike toga grada vidio sam pune čežnje za plovidbom tim *morem*, tako da se početkom svake godine, a to je njihov blagdan, oni okupljaju i ukrcavaju na plemenite jahalice različitih boja, zelene, crvene, žute i druge u punoj pripravnosti, te vežući povezima oči svojih jahalica primiču ih obali *Zelenog mora*. Ali, ko se god s plemenitom jahalicom otisne u *more*, zajedno s jahalicom svojom uništen / utnut biva. Ali čija jahalica *moru* postrance pride, taj se živ vraća, no razočaran i odagnat, provodeći vrijeme u podizanju nove jahalice za sljedeću godinu. Tako iz godine u godinu on se istom činu predaje sve dok od čežnje i ljubavi za *morem* u njemu ne izdahne. On je poput leptira kojeg svjetlost svjetiljke privlači, posrćući joj i konačno u njoj izgarajući.”³²

Sigurno, *Zeleno more* odgovara obzorju uzvišenog *Malakūta*, to jest svijetu *Univerzalne Duše*. Sjetimo se da *Univerzalnu Dušu* još Ibn 'Arabi, k.s., oslovljava *Zelenim smaragdnom*.

S onu stranu *Zelenog mora* je *Crna planina*. Reklo bi se da ona simbolizira *Prvi Um* u svoj

njegovoj zatajnosti. Konačno, iza njega je nepregledni *Crni okean*, nespoznatljiva okusa i mirisa, koji obujmljuje sve stvoreno i cijeli bitak. Za njega Al-Ġilī veli:

“To je *Okean* krajnje crnine. O stanovnicima njegovim ništa se ne zna... Nemoguće je njemu doći i obalama prići, jer *On* je iza svih gora i dolina... To je *more* Biti... Njegov početak obujmljuje kraj njegov...”³³

Crni okean je ovdje, zacijelo, uzet kao paradigma za dragog Boga u svoj Njegovoj zatajnosti, svijet *Lāhūta*, apsolutne zakrivenosti i nespoznatljivosti, a dragi Allah najbolje zna.

4. Umjesto zaključka

Najčešći univerzalni obrazac kojim se motri, odnosno pokušava, uvjetno rečeno, definirati svekosmički bitak u njegovoj punini, jest onaj kojim se zacrtava *pet božanskih Prisutnosti* (*al-ḥaḍarātul-ilāhiyyatul-ḥamsa*). Stvoriteljni čin koji zacrtava ove svjetove (svjetove podno *Lāhūta*) očitovan je dvostrukim načelom, onim oslovljenim kao *creatio ex nihilo* (stvaranje iz ništa) i drugim, u sufijskoj literaturi omiljenim, poznatim kao *emanatio* (svjetlosno odsijevanje, odražavanje, izvijanje, razlivanje, teofanija) što u sufijskoj terminologiji arapskoga jezika odgovara pojmovima *fejza* (*fayd*, mn. *fuyūd*) i božanskih *tedžellijata* (*tağallī*, mn. *tağalliyāt*). Taj univerzalni obrazac koji zacrtava spomenutih pet *ḥaḍarāta* mogao bi biti predstavljen na sljedeći način, gdje se hazreti Ibn 'Arabije-
va kosmologija savršeno uklapa na jedan analitički način:

1. Obzorje Božije Biti – *حضرة الذات, Lāhūt* (Teokosmos). Ova razina pripada kraljevstvu Skrivene riznice, kraljevstvu apsolutne nedosezljivosti (الغيب المطلق). Simbolizmi za ovo obzorje jesu i *Crna svjetlost*, Šabistarjeva (u. 720. / 1320.-1321.) *Crna ruža* i Al-Ġilījevo *Crno more*.

U Ibn 'Arabijevoj, k.s., peterostrukoju podjeli božanskih Prijestolja (*al-'Urušul-*

³¹ O planini *Qāf* vidjeti i: Ismā'īl Ḥaqqī, *Rūhu-l-bayān*, sv. 9, bez godine izdanja, str. 101-103; *Islam u Iranu*, sv. 4, str. 383.

³² Al-Ġilī, *Al-Insānu-l-Kāmil*, str. 252.

³³ Ibidem, str. 251-252.

-*ḥamsa*),³⁴ koju on luči analizom kur'ansko-ga teksta, rekli bismo da ovom *ḥadratu* odgovara prvo od njih, takozvano Prijestolje Života (عرش الحياة), to jest, Prijestolje Onstva (*Arṣul-ḥurwiyya*) koje jeste *razina Biti* – مستوى الذات. Aluziju na ovo Prijestolje prepoznajemo u ajetu: كان عرشه على الماء – *A Njegov prijesto je iznad vode bio* (Hūd, 7). Allah, dž.š., u ovom ajetu Prijestolje pripisuje svome *ḥurwiyyatu* (Onstvu), postavljajući ga nad vodom.³⁵ Zato se ovo Prijestolje i oslovljava Prijestoljem Života, jer, Uzvišeni kaže: *I da Mi od vode sve živo stvaramo* (*Al-Anbiyā'*, 30).

2. Obzorje Imena i Atributa – حضرة الأسماء و الصفات, *Ġabarūt*³⁶ (Metakosmos) – svijet koji stoji u rasponu čiste nespoznatljive božanske Biti i kraljevstva *Malakūta*. Zato se ono ponekad i oslovljava *Međusvijetom* svih međusvijetova (*Barzahul-barāzih*). Metakosmički obzir Savršenog Čovjeka sufijska literatura oslovljava *svjetlosnim čovjekom* (*Ādam an-nūrānī*) što odgovara *Prvom Umu* (*al-Aqlul-arṣwal*) oslovljenom i kao *muḥammadanska Zbilja* (*al-Ḥaqīqa al-muḥammadiyya*) i *Najuzvišenije Pero* (*al-Qalamu-l-a'lā*). Šiijska duhovnost ovo obzorje vizualizira simbolizmom *bijele svjetlosti*. Ako je svijet *Lāḥūta* oslovljen Skrivenom Riznicom čije blago još ne isijava izvan nje (*lā ta'ayyun*), ovo je stupanj prvog raskrivanja (*at-taḡallīal-arṣwal*) i prve konkretizacije (*ta'ayyun arṣwal*), svijet božanskih Imena i *fiksiranih realiteta* (*al-a'yānūt-tābita*).³⁷

Ovoj razini sukladira takozvano Slavno Prijestolje (العرش المجيد).³⁸

3. Obzorje božanskih zahvata ili energija – ضرة الأفعال, *Malakūt* (Hierokosmos). Ukoliko prethodno kraljevstvo oslovimo kao *Terra Lucida* (عالم الأسرار), utoliko ovo potonje nije drugo doli *Terra spiritualis* (عالم الأرواح), svijet

Univerzalne Duše, to jest *Ploče Čuvane* (*al-Lawḥul-mahfūz*). Metafizička kontura Savršenog Čovjeka ovog *ḥadrata* je oslovljena *univerzalnim čovjekom* (*Ādam al-kullī*).

Ako je prethodno obzorje označeno prvim očitovanjem (*ta'ayyun arṣwal*), onda je ovo stupanj drugog očitovanja ili raskrivanja (*ta'ayyun tānī*). Šiijska duhovnost pripisuje mu epitet *žute svjetlosti*. Unutar hazreti Ibn 'Arabijeve peterostruke podjele Prijestolja, ovom *ḥadratu* odgovara takozvano Veličanstveno Prijestolje (العرش العظيم).

4. Obzorje Simbola i stvaralačke Imaginacije – حضرة الخيال و المثال – *Mundus imaginalis* (Makrokosmos). Ovaj *ḥadrat*, *ḥadrat* prototipova ili paslika je svijet dvostruke dimenzije, međusvijet ili pregrada (*barzah*) koja dijeli i povezuje svijet *Malakūta* i svijet *Nāsūta* (svijet osjetilnog). Makrokosmički profil Savršenog Čovjeka je *praiskonski čovjek* (*Ādam al-arṣwal*).

Šiijski mistici ovaj *ḥadrat* vizueliziraju *zeleonom svjetlošću*. Oslovljava se još i kao *Malakūt sufti* (*donji Malakūt*). U tom slučaju prethodno obzorje jest *Malakūt 'uhyi* (*gornji Malakūt*).

5. Svijet osjetilnog – حضرة الحس – *Nāsūt* (Mikrokosmos), *Mundus visibilis*.³⁹ Ovo je *ḥadrat* u kojem Savršeni čovjek doživljava svoje zemaljsko ozbiljenje, obzorje kosmopovijesnog, *djelimičnog Ādama* (*Ādam al-ḡuẓ'i*). Kur'anski termin za ovo kraljevstvo je *Svijet osvjedočenog* (عالم الشهادة). Sve razine iznad ovog svijeta jednostavno se oslovljavaju kao *Gayb* (onostrano, nadosjetilno).

Šiijska duhovnost ovom *ḥadratu* dodjeljuje simbolizam *crvene svjetlosti*, simbolizam boje koja naznačuje sapijencijalni dočetak, konačnicu isijavanja božanske Mudrosti preko purpurnoga anđela, melek Džibrila, u ovaj svijet.

³⁴ Usp. Ibn 'Arabi, *Uqlatu-l-mustawfiz*, Kairo, 1997, str. 41-47.

³⁵ Riječ *alā* (na, nad) u ajetu, veli Ibn 'Arebi, treba tumačiti kao *fi* (u), to jest Prijestolje je bilo "u vodi", ukazujući time još izravnije na Izvor apsolutnog Života. Usp. Ibn 'Arabi, *Al-Futūḥātu-l-makkiyya*, Bejrut, 1998, sv. 3, str. 65.

³⁶ Pojmom *Ġabarūt* Ibn 'Arebi oslovljava četvrti *ḥadrat*, svijet *Ḥayāla* kao među između *Mulka* (svijeta osjetilnog) i *Malakūta* (nadosjetilnog, *Gayba*). (Usp. *Al-Futūḥāt ...*, sv. 2, str. 126).

³⁷ Vidi Ismail Hakki, *Kernel of the Kernel*, Velika Britanija, 1997, str. 11.

³⁸ Ibnu-l-'Arabi, *Uqla ...*, str. 42.

³⁹ Ismā'il Ḥaqqī svijet *Malakūta* i svijet *Ḥayāla* razmatra pod istim stupnjem, dok *ḥadrat Nāsūta* razdvaja nadvoje: 1) svijet *apsolutnog osvjedočenja* (*aš-šuhūdul-muṭlaq*) kao svijet galaksija, zvijezda, minerala, biljaka i životinja; 2) obzorje Savršenog Čovjeka koji poput Allahova najuzvišenijeg Imena koje objedinjuje sva ostala Imena, u sebi sususira svjetove *Mulka*, *Malakūta*, *Ġabarūta* i *Lāḥūta*. Usp. *Kernel ...*, str. 11-13.

Literatura

- Al-'Ağalūnī al-Ġarrāhī, Ismā'īl, *Kašful-ḥafā' wa mazāilul-ilbāsi 'ammā-štuhira minal-aḥādīḡ 'alā al-sinati-n-nās*, Bejrut, 1351.h.
- Corbin, Henry, *Islam u Iranu*, Sarajevo, Bemust, 2001.
- Chittick, William C., *The Sufi Path of Knowledge: Ibn Al-'Arabi's Metaphysics of Imagination*, New York, State University of New York Press, 1989.
- Burckhardt, Titus, *Mystical astrology according to Ibn 'Arabi*, England, Beshara Publications, 1989.
- Al-Ġilī, 'Abdul-Karim ibn Ibrāhīm, *al-Insānul-Kāmil fi ma'rifatil-awāḥir wal-awā'il*, Bejrut, Dārul-kutubil-'ilmiyya, 1418 / 1997.
- Hakki, Ismail Bursevi, *Kernel of the Kernel*, Great Britain, Beshara Publications, 1997.
- Ḥaqqī, Ismā'īl, *Tafsīr Ruḥu-l-bayān*, [Bejrut], Dārul-fikr, bez godine izdanja.
- Ibn 'Arabī, Muḥyid-dīn Muḥammad ibn 'Alī at-Ṭā'ī, *al-Futūḥātul-makkiyya*, Bejrut, Dāru ihyā'it-turāṡil-'arabī, 1418 / 1998.
- Ibnul-'Arabī, Muḥyid-dīn Muḥammad ibn 'Alī at-Ṭā'ī, *Inšā'ud-darwā'ir*, al-Qāhira, 'Ālamul-fikr, 1997.
- Ibnul-'Arabī, Muḥyid-dīn Muḥammad ibn 'Alī at-Ṭā'ī, *Uqlatul-mustawfiz*, Kairo, 'Ālamul-fikr, 1997.
- Ibn 'Arabī, Muḥyid-dīn Muḥammad ibn 'Alī at-Ṭā'ī, *at-Tağalliyātul-ilāhiyya*, Bejrut, Dārul-kutubil-'ilmiyya, 2002.
- Ibn Ḥanbal, Aḥmad, *al-Musnad*, Kairo, Dārul-ḥadiṡ, 1995.
- Journal of the Muḥyiddin ibn 'Arabi Society*, volume XXVIII, U.K., Oxford, 2000.
- Qayṡari, Muḥammad Dāwūd – Āštiyānī, Ġalālu-d-dīn, *Šarḥu Fuṡūṡi-l-ḥikam*, Tahran, 1375.
- Aš-Ša'rānī, 'Abdul-Waḥḥāb, *al-Yawāqit wal-ğawābir fi bayān 'aqā'idil-akābir*, Bejrut, Dārul-kutubil-'ilmiyya, 1419 / 1998.

Abstract

The Cosmology of Ibn 'Arabī – an introductory analysis

Kenan Ćemo

Any discussion about spiritual anthropology within the Sufi doctrine is almost impossible without comprehending the spiritual and metaphysical cosmology, as a kind of archetype of the Perfect human on the Earth. We can say that the cosmology of hazrat Ibn 'Arabī (d. 1240) can be taken as one of the most fragmented and most complete cosmologies. In this paper, we present introductory analysis of his cosmology from which all others develop in an analytical sense. It is about the development of the Tradition about "the Hidden treasury" and the Breath of the Merciful, as the cause of all the creation and the basis for "drawing" of "the five presences" or five ḥaḥrat which are famous in Sufism.

Keywords: 'Amā' (The First cloud), ḥaḥrat (presence), hayāl (imagination)